

RAQAMLI TEKNOLOGIYALAR VA
SUN'YI INTELLKTNI RIVOJLANTIRISH
ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI

«KOMPYUTER LINGVISTIKASINING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI - CTCL-2023»
MAVZUSIDA VAZIRLIK MIQYOSIDAGI ILMIY-AMALIY ANJUMANIDA FAOL ISHTIROKI UCHUN

Karimova Mastura Ablaxat qizi

SERTIFIKAT

BILAN TAQDIRLANDI

14.04.2023

Y.S. ERGASHOV

BO'YICHA PROREKTOR
ILMIY ISHLAR VA INNOVATSIYALAR

U.R. SAFAROV
FOUNDER
GENERAL DIRECTOR OF "ADRIKUS"

Ro'yxatga olish raqami

№ 751

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI RAQAMLI
TEXNOLOGIYALAR VAZIRLIGI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETI**

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA
SUN'Y INTELEKTNI RIVOJLANTIRISH
ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

**«KOMPYUTER LINGVISTIKASINING
ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI – CTCL .2023»**

**VAZIRLIK MIQYOSIDAGI ILMIY-NAZARIY ANJUMANI
ILMIY MAQOLALARI VA TEZISLARI
TO'PLAMI
(2023-YIL 14-APREL)**

Google

TOSHKENT – 2023

S.A. TURSUNOVA. KOMPYUTER LEKSIKOGRAFIYASI – O‘ZBEK TILSHUNOSLIGINING MUHIM YUTUQLARIDAN BIRI SIFATIDA	276
M. KARIMOVA. RUS TILSHUNOSLIGIDA ALLUZIYA: O‘RGANILISHI VA TURLARI.....	280
S. OYBEKOVA. BILINGVAL TEZAVURUS YARATISHDA SOHAVIY TERMINOLOGIYA MASALALARI	283
D. MURODOVA. RUSCHA-O‘ZBEKCHA MASHINA TARJIMASIDA MATN TAHLILI MASALALARI	287

RUS TILSHUNOSLIGIDA ALLUZIYA: O'RGANILISHI VA TURLARI

Karimova Mastura

Mirzo Ulug'bek nomidagi

O'zbekiston Milliy universiteti

O'zbek tilshunosligi kafedrası

E-mail: karimovam94@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada alluziya tushunchasining rus tilshunosligida vujudga kelishi, unga berilgan ta'riflar, yondashuvlar haqida fikrlar umumlashtirilgan. Atamaning turli tomondan yoritilishi bilan birga uning turlarga tasniflanishi bilan bog'liq turlicha qarashlar ham keltirilgan.

Kalit so'zlar: intertekstuallik, alluziya, shaxsiy alluziya, metaforik alluziya, yashirin alluziya, strukturaviy alluziya

Аннотация: В статье обобщены размышления о появлении понятия аллюзии в русском языкознании, его определениях и подходах. Наряду с трактовкой термина с разных сторон представлены разные мнения относительно его классификации на виды.

Ключевые слова: интертекстуальность, аллюзия, личностная аллюзия, метафорическая аллюзия, скрытая аллюзия, структурная аллюзия

Annotation: The article summarizes reflections on the emergence of the concept of allusion in Russian linguistics, its definitions and approaches. Along with the interpretation of the term from different sides, different opinions are presented regarding its classification into species.

Keywords: intertextuality, allusion, personal allusion, metaphorical allusion, hidden allusion, structural allusion

Intertekstuallikning bir ko'rinishi sifatida tahlil qilinuvchi alluziv birliklar bugungi kunga kelib badiiy mant tahlilida asosiy ahamiyat kasb etadi. "Alluziya (lot. *Allucio*— *ishora, hazil*) barchaga tanish deb hisoblangan real siyosiy, maishiy, tarixiy yoki adabiy faktga ishora qilishga asoslangan stilistik usul [Yo'ldoshev, 2008]. Ushbu atamaning kelib chiqishi XVI asr o'rtalariga to'g'ri keladi. G. Blum "...biror narsani aniq eslatmasdan, esga solish uchun mo'ljallangan ibora" deya ta'kidlab, alluziyani "*ishora*" so'zi bilan sinonim sifatida qo'llagan [Brower, 1986]. XX asrga kelib alluziya termini bilan bog'liq turli qarashlar paydo bo'lib, qizg'in ilmiy tortishuvlarga sabab bo'ldi. Tilshunos olimlaridan E.Y. Abramova, O.S. Axmanova, I.V. Gubbenet, E.M. Dronova, A.S. Evseeva, M.I. Kiose, A.G. Mamaeva, L.A. Mashkova, I.G. Potylitsyna, E.V. Rosen, I.N. Sofronova, Z.Porat va boshqa tilshunos olimlar bu borada o'z fikrlarini bildirganlar [Никашина, 2016]. Masalan, O.E. Naumova, birinchi navbatda, presedent matnlarning kognitiv, pragmatik, lingvistik va madaniy jihatlariga e'tibor qaratadi. M. Dronovanning ta'kidlashicha, alluziv birliklarni o'rganish madaniyatlararo munosabatlarni, intertekstuallik muammolarini o'rganish doirasida olib borilishi, stilistika, frazeologiya, tarjimashunoslik sohalariga taalluqli bo'lishi mumkin [Dronova, 2004]. A.S. Evseev bu masalani poetika, ritorika, tilshunoslik va madaniyatshunoslik, adabiyotshunoslik kabi fanlarning rivojlanishi bilan bog'liq muammolarga markaziy o'rinlardan biri sifatida baholaydi [Evseev, 1990]. M.I. Kiose alluziyaga ham stilistik vosita, ham uning natijasi sifatida qaraydi: "...Alluziya (ishora) usuli ancha keng tarqalgan bo'lib,

turli janrdagi obrazga boy matnlarni yaratishda, ularning emotsional-bahoviy mazmunini oshirishda katta ahamiyatga ega”[Kiose, 2002]. Bunda alluziyaning asosiy vazifalari haqida keltiriladi: asar yaratilgan vaqni o’rganish, qahramonlar xarakterini tavsiflash, matnga milliy “rang” berish, muallif fikrini retsipientga yetkazish. L.A. Mashkova “...alluziya – ikkita matni birlashtiradi, bunda matn retsipientga aniq tasavvur uchun ko’maklashadi va o’zidan oldingi yaratilgan asarlar haqida ham ma’lumot beradi” degan fikrlarni bildiradi[Mashkova, 1989]. Yana bir tilshunos V.E. Xalizev alluziyaning tavsiflashda intertekstlar orasidagi munosabatga e’tibor qaratadi: “Alluziya tarixiy o’tmish haqidagi asarlarda zamonaviy ijtimoiy hayot voqeligiga ishoradir” [Никашина, 2016]. Tadqiqotchi L. I. Lebedeva ushbu atamaga batafsilroq to’xtalgan: “... alluziya (lot. hazil) – uslubiy vosita sifatida taniqli narsalarga ishora. Nutqda, adabiy asarda, ilmiy ishda va boshqalarda umumlashgan subtekstni yaratadigan tarixiy, afsonaviy, kundalik fakt” [Никашина, 2016]. Alluziya tilshunoslik va adabiyotshunoslik kesishmasida paydo bo’lgan tushuncha. Bu borada adabiyotshunoslar fikri ham deyarli bir xil.

Alluziya tushunchasi haqida bir to’xtamga kelingandan so’ng, uni sinflarga, turlarga tasniflash ham keyingi masala hisoblandi. Ingliz tilidagi adabiy atama lug’atlariga ko’ra, alluziya turlarining eng to’liq tasnifi quyidagilardan iborat:

- 1) **alluziya** – yaqinda sodir bo’lgan voqealarga ishora (topik ishora);
- 2) **shaxsiy alluziya** - yozuvchining tarjimai holidagi faktlarga havolalar (shaxsiy ishora);
- 3) **metaforik alluziya** - uning maqsadi tegishli ma’lumotlarni yetkazishdir;
- 4) boshqa yozuvchilar uslubiga taqlid qiluvchi **yashirin alluziya** (taqlidli ishora);
- 5) boshqa asarning tuzilishini aks ettiruvchi **strukturaviy alluziya** (strukturali ishora) [Ben-Porat,1976].

Rus tilshunoslaridan birinchilardan bo’lib Olima Novoxacheva 2 xil alluziyaning ajratadi: intertekstga o’tish jarayonida o’zgarishga uchraganlar va o’zgarishsiz berilganlar. Keyinchalik alluziyaning bir qator turlari tasniflana boshlandi.

1. Leksik- semantik alluziya
2. Stilistik alluziya
3. Morfologik alluziya

Yuqoridagi 3 turga ajratish alluziv birliklarning barchasini qamrab olmaganligi sababli yana bir tilshunos olim M.D. Tuxareli alluziyaning 3 turini ajratib ko’rsatadi:

- 1) **antroponimlar** – o’ziga xos ismlar, kosmonimlar – sayyoralar, yulduzlar nomlari, toponimlar – geografik nomlar, zoonimlar – hayvonlar, qushlarning nomlari, tematonimlar – tarixiy voqealar, bayramlar va boshqalar nomlari, teonimlar – ma’budlar, jinlar, mifologik belgilar va boshqalarning nomlari;
- 2) mifologik, bibliyaviy, tarixiy, adabiy va boshqa voqeliklar;
- 3) ishora iqtiboslar, eslatmalar [Ben-Porat,1976].

Alluziya turlari har bir millat, xalq, umuman olganda, yashash tarzi yagona bo’lgan insonlar uchun turlicha talqin qilinadi. Keltirilgan fikrlar yana vaqt o’tishi bilan yangicha tus olishi hech ajablanarli hodisa emas. Chunki adabiyot yangilanar ekan, uning tahlili ham yangilanib boraveradi. Rus tilshunoslarining alluziya borasidagi fikr va mulohazalari tahlili shuni ko’rsatadiki, o’rganilayotgan hodisa ko’p qirrali va yangi jihatlarini ilmiy izlanishlarda ochib berilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yo'ldoshev M. Badiiy matnning lisoniy tahlili. O'quv qo'llanma. – T., 2008. – B. 120.
2. Dronova E.M. (2004). Problems of translation of the stylistic device of allusion in Anglo-Irish literature of the first half of the twentieth century // Bulletin of VSU. No. 1. pp. 83-86.
3. Evseev A.S. (1990). Fundamentals of the theory of allusion (based on the material of the Russian language) spec.
4. Kiose M.I. (2002). Linguistic-cognitive aspects of allusions: Based on the headings of English and Russian journal articles: Candidate of Philology: 02/10/20. Moscow.
5. Mashkova L.A. (1989). Allusivity as a category of vertical context [Allusivity as a category of vertical context] // Bulletin of the Moscow University. Series 9. Philology. No. 2. pp. 25-33.
6. Ben-Porat Z. (1976). The Poetics of Literary Allusion. PTL: A Journal for Descriptive Poetics and Theory of Literature 1. P. 105—128.
7. Brower R.A. (1986). Alexander Pope: The Poetry of Allusion. Oxford: Oxford at the Clarendon Press.
8. Galperin I.R. (1977). Stylistics. M.: Higher School Publishing House.
9. Н.В. Никашина, Н.Д. Супрун. Аллюзия как стилистический прием в англоязычной литературе. Вестник РУДН, серия Теория языка. Семиотика. Семантика, 2016, № 1
10. Ben-Porat Z. (1976). The Poetics of Literary Allusion. PTL: A Journal for Descriptive Poetics and Theory of Literature 1. P. 105—128